

आरोग्य सेविका, अंगणवाडी कार्यकर्ती, आशा स्वयंसेविका व आयुष (समुदाय आरोग्य अधिकारी) यांनी सरपंच यांचेशी समन्वय साधून (AAAA+S) आरोग्य व पोषण विषयक सेवा प्रदान करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
सार्वजनिक आरोग्य विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: अनौसं-२६/प्र.क्र.४६३/आरोग्य -७
१० वा मजला, गोकुळदास तेजपाल रुग्णालय संकूल इमारत,
नवीन मंत्रालय, मुंबई - ४००००९.
दिनांक : २३ नोव्हेंबर, २०२३.

वाचा :-

१. शासन निर्णय, सार्वजनिक आरोग्य विभाग क्रमांक : साआवि-२०१७/प्र.क्र.७६/आ-७, दिनांक ०७.१२.२०१७
२. मा.मुख्य सचिव, महोदयांच्या अध्यक्षतेखाली, राज्याच्या सर्वांगीण विकासासाठी पुढील ५ वर्षांच्या कालावधीत हाती घ्यावयाचे नवीन दिर्घकालीन उपक्रम / योजना / कार्यक्रम तयार करण्याबाबतच्या विषयावर आयोजित करण्यात आलेल्या बैठकीचे इतिवृत्त (महिला व बाल विकास विभाग, क्र: एबावि-२०१९/प्र.क्र.११६/कार्या.१६, दिनांक १९.१०.२०१९)
३. अतिरिक्त संचालक, आरोग्य सेवा, कुटुंब कल्याण, माताबाल संगोपन व शालेय आरोग्य, पुणे यांचे पत्र क्रमांक: राकुका/बाल अरोग्य/कक्ष १५क/AAA Revised GR Draft/ २३३३९/२०२१, दिनांक २२.०४.२०२१.
४. शासन निर्णय, सार्वजनिक आरोग्य विभाग क्रमांक : साआवि-२०१७/प्र.क्र.७६/आरोग्य-७ दिनांक १८ जून, २०२१.
५. शासन निर्णय, महिला व बाल विकास विभाग क्रमांक : एबावि-२०२३/प्र.क्र.६८/का-५ दिनांक २० जून, २०२३.

प्रस्तावना :-

आरोग्य सेविका, अंगणवाडी कार्यकर्ती व आशा स्वयंसेविका यांच्या मार्फत गाव पातळीवर आरोग्य व पोषण विषयक सेवा देण्यात येतात. त्यांच्यामध्ये समन्वय रहावा व अहवालाची कार्यपध्दती एक समान रहावी या उद्देशाने वाचा क्र.१ व ४ अन्वये शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आला आहे.

०२. वाचा क्र.२ अन्वये मा. मुख्य सचिव महोदयांच्या अध्यक्षतेखाली झालेल्या बैठकीत AAA योजनेअंतर्गत स्थानिक गाव पातळीवर आरोग्य व पोषण विषयक गृहभेटी बाबत सुधारीत सुचना निर्गमित करण्यात आल्या होत्या.

०३. राज्यातील आदिवासी क्षेत्रातील कुपोषण कमी करण्याबाबत आढावा घेण्यासाठी व उपाययोजना सुचविण्यासाठी कृती दलाची स्थापना वाचा क्र. ५ अन्वये करण्यात आलेली आहे. प्रस्तुत कृती दलाच्या बैठकीमध्ये झालेल्या चर्चेस अनुसरून गाव पातळीवर आरोग्य व पोषण विषयी अधिक प्रभावीपणे काम करण्याच्या दृष्टिने आरोग्य सेविका, अंगणवाडी सेविका, आशा स्वयंसेविका, आयुष (समुदाय आरोग्य अधिकारी) यांनी एकत्रितपणे स्थानिक गावच्या सरपंचांच्या समन्वयाने व ग्राम पंचायतीच्या पाठबळासह काम करणे अभिप्रेत असल्याने तशा प्रकारच्या सुधारीत सुचनांचा शासन निर्णय निर्गमित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

AAA (ANM / AWW / ASHA) यांच्या कार्यप्रणालीबाबत संदर्भ क्र. (४) येथील दि.१८ जून, २०२१ च्या शासन निर्णयान्वये दिलेल्या सूचना कायम ठेवण्यात येत आहेत. तथापि, दरम्यानच्या कालावधीमध्ये Health and Wellness Clinic (HWC) द्वारे आरोग्य यंत्रणेमध्ये प्रवेशित झालेल्या आयुष (समुदाय आरोग्य अधिकारी) या संवर्गातील अधिकाऱ्यांमुळे गाव पातळीवर AAAA+S (ANM / AWW / ASHA / AYUSH) यांनी स्थानिक सरपंचांच्या अर्थात ग्राम पंचायतीच्या समन्वयाने काम करण्याबाबत पुढीलप्रमाणे सुधारीत सुचना देण्यात येत आहेत.

१. आरोग्य सेविका, आशा स्वयंसेविका, अंगणवाडी सेविका व समुदाय आरोग्य अधिकारी यांनी महिन्यातून किमान दोन वेळा समुदाय आधारीत कार्यक्रमाच्या दिवशी (Community Base Event (CBE) एकत्रितपणे गृहभेटी घ्याव्यात.
२. उपकेंद्र स्तर, प्राथमिक आरोग्य केंद्र स्तर, प्रकल्प स्तर, जिल्हा स्तर व राज्य स्तर निहाय कार्यक्रमाचा आढावा घेण्यासाठीची कार्यप्रणाली दिनांक १८ जून, २०२१ च्या शासन निर्णयामध्ये नमूद केल्यानुसार राहिल.
३. सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या शासन निर्णय दिनांक ७ डिसेंबर, २०१७ सोबत जोडलेल्या परिशिष्ट क्र.१ ते ९ मध्ये महिला व बाल विकास विभागाने जे बदल सूचविले होते, त्यानुसार दिनांक १८ जून, २०२१ च्या शासन निर्णयासोबत जोडलेले सुधारीत करण्यात आलेले परिशिष्ट कायम ठेवण्यात येत आहेत.
४. दिनांक १८ जून २०२१ च्या शासन निर्णयासोबत जोडलेल्या परिशिष्ट क्र.४,६ व ९ मध्ये ज्या ज्या ठिकाणी CAS असा उल्लेख केलेला आहे, त्या-त्या ठिकाणी "CAS" ऐवजी "Poshan Tracker" असे वाचावे.

५. दिनांक १८ जून २०२१ च्या शासन निर्णया सोबत जोडलेल्या परिशिष्ट क्र.४ अ मध्ये आयुष (समुदाय आरोग्य अधिकारी) यांच्या जबाबदाऱ्या निश्चित करून देण्यात आलेल्या आहेत. या जबाबदाऱ्यांशिवाय समुदाय आरोग्य अधिकारी यांनी खालील जबाबदाऱ्या देखील पार पाडाव्यात.
 - ५.१ समुदाय आरोग्य अधिकारी यांनी उपकेंद्र स्तरावर प्रत्येक महिन्यात किमान एकदा आरोग्य सेविका, आशा स्वयंसेविका व अंगणवाडी कार्यकर्तींची एकत्रित बैठक घ्यावी. प्रस्तुत बैठकीस संबंधित बीट च्या मुख्य सेविका यांनी देखील उपस्थित राहणे आवश्यक राहिल.
 - ५.२ जोखीमग्रस्त गरोदर माता, स्तनदा माता व बालके यांच्या व्यवस्थापनासाठी विशेष प्रयत्न करणे जसे की, गृहभेटी द्वारे पाठपुरावा व त्याचा तपशील उपकेंद्र स्तरावर उपलब्ध ठेवणे.
 - ५.३ आशा स्वयंसेविका, अंगणवाडी कार्यकर्ती, व आरोग्य सेविका यांच्या मदतीने बालकां-मधील 4 D's-Diseases, Disability, Defects and developmental delays यांचा शोध घेऊन उपाययोजना करणे.
 - ५.४ अंगणवाडी सेविका व आशा स्वयंसेविका यांनी आयोजित केलेल्या पोषण व आरोग्य विषयक सामाजिक कार्यक्रमात सहभागी होऊन स्थानिक ग्राम पंचायत मंडळ / सरपंच यांच्या समन्वयाने लोक चळवळीच्या माध्यमातून जनआंदोलन उभे करणे. उदा. CBE, VHSND इ. कार्यक्रमात सहभाग घेणे. यामध्ये बाळाचे पहिले १००० दिवस, IYCF, ECD, ANC, PNC, प्रसुतीकालीन शासनाच्या योजना द्वारे लाभ मिळवून देणे इत्यादी बाबत माहिती देणे.
 - ५.५ पात्र जोडण्यांपैकी गर्भधारणापूर्व महिलांची तपासणी करणे आणि कमी वजन, रक्तक्षय असणाऱ्या महिलांचे समुपदेशन आणि उपचार करणे यासाठी आशा, आरोग्य सेविका आणि अंगणवाडी सेविका यांच्या समन्वयाने प्रत्येक गावात तपासणी करणे.
 - ५.६ आशांना विविध कार्यक्रमांतर्गत माता आणि किशोरवयीन मुलींचे गावपातळीवर बैठका घेणे आवश्यक आहे (उदा. RKSK, MAA) या बैठकामध्ये AAAA हजर राहतील याबाबत यांची समुदाय आरोग्य अधिकाऱ्यांनी नियोजन करावे.
६. AAAA (ANM / AWW / ASHA / AYUSH) यांच्या मदतीने गाव पातळीवर आरोग्य व पोषण विषयक बाबींमध्ये लोक चळवळीद्वारे ग्रामस्थांचा सहभाग वाढविण्यासाठी सरपंच यांनी करावयाचे प्रयत्न :-

- ग्रामपंचायतच्या १०% GPDP निधीचा विनियोग अंगणवाडी सेविका, आशा स्वयंसेविका, आरोग्य सेविका, समुदाय आरोग्य अधिकारी व मुख्य सेविका / पर्यवेक्षिका यांच्याशी चर्चा करून गावातील महिला व बालकांच्या पोषण आणि आरोग्य विषयक कामासाठी कसा करता येईल, या संबंधिचे ग्राम सेवकाच्या मदतीने नियोजन करणे.
- गावातील पालक अथवा कुटुंबातील व्यक्तींना त्यांच्या कुटुंबातील गरोदर महिला, स्तनदा माता, बालके यांची काळजी घेण्यासंबंधी गरजेनुसार समुपदेशन करणे. उदा. कुपोषित बालकांना ग्राम बाल विकास केंद्र अथवा पोषण पुनर्वसन केंद्रा मध्ये उपचार घेण्यासंबंधी ग्राम प्रमुख या नात्याने समुपदेशन करणे.
- अंगणवाडी सेविका व आशा स्वयंसेविका यांनी आयोजित केलेल्या पोषण व आरोग्य विषयी सामाजिक कार्यक्रमात सहभाग घेऊन लोकचळवळ उभा करण्यास साह्य करणे. उदा. CBE, VHSND इ. कार्यक्रमात ग्राम पंचायत सदस्य व ग्राम सेवकासह सहभागी होणे.
- राज्य शासन तसेच जिल्हा वार्षिक योजनेमधून अंगणवाडी केंद्रांकरिता पुरविण्यात येणाऱ्या सोयीसुविधा जसे की, अंगणवाडी इमारत बांधकाम, शौचालय दुरुस्ती, नळाद्वारे पाणीपुरवठा, वीज पुरवठा, पूर्व शालेय शिक्षण संबंधित साहित्य पुरविणे, पोषण वाटिका विकसीत करणे, वजन व उंची/लांबी मोजमाप करण्याची साधने पुरविणे इत्यादी बाबीं व्यतिरिक्त सरपंच यांनी देखील अशा प्रकारच्या सोयीसुविधा लोक सहभागातून अथवा ग्राम पंचायत निधीतून उपलब्ध करून देण्याकरीता प्रयत्न करावेत.
- अंगणवाडीतील सर्व मुलांची नियमितपणे वजन व उंची घेतली जाते किंवा कसे, कुपोषित बालकांस योग्य उपचार मिळतात किंवा कसे, गावामध्ये नियमितपणे लसीकरण सत्र पार पाडले जाते किंवा कसे, इत्यादी बाबींवर ग्राम पंचायतीच्या वतीने विशेष लक्ष देणे. आवश्यकता असल्यास अशा कार्यक्रमास ग्राम पंचायतीचे योगदान दिले जाईल असे पहावे.
- अंगणवाडीच्या माध्यमातून पोषण अभियान अंतर्गत पोषण माह (सप्टेंबर) व पोषण पंधरवडा (मार्च) साजरा करण्यासाठी गाव पातळीवर ग्राम पंचायतीच्या मदतीने जन आंदोलन उभे राहिल असे पहावे.
- स्थानिक पातळीवर साजऱ्या होणाऱ्या आरोग्य व पोषण विषयक कार्यक्रमांची ग्राम पंचायत मार्फत प्रचार व प्रसिध्दी करावी.

०४. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२३११२३१४१५५००८१७ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(चंद्रकांत ह. वडे)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत:-

१. मा. मंत्री (सार्वजनिक आरोग्य) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
२. मा. अपर मुख्य सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई
३. प्रधान सचिव-२, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई
४. प्रधान सचिव (महिला व बाल विकास विभाग), मंत्रालय, मुंबई
५. प्रधान सचिव (ग्राम विकास विभाग), मंत्रालय, मुंबई
६. प्रधान सचिव (पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग), मंत्रालय, मुंबई
७. आयुक्त, आरोग्य सेवा तथा अभियान संचालक, राष्ट्रीय आरोग्य अभियान, मुंबई
८. संचालक-१ व २ , आरोग्य सेवा, आयुक्तालय, मुंबई व पुणे
९. निवडनस्ती (आरोग्य-७)